

Kanonické vizitácie v Abovsko - turnianskej župe v 18. storočí

Bernadeta Fabová, Filozofická fakulta UPJŠ, Košice, belletriell@yahoo.co.uk

FABOVÁ, Bernadeta. Protocols of Canonical Visitations that Took Place in the Abov - Turňa County During the 18th Century. *Individual and Society*, 2011, Vol. 14, No. 2.

The subject of this research article are canonical visitations which are used as a primary resource for researching regional history. The article contains an overview of the historiography which deals with this kind of resource. In addition, the article contains also characteristics of the visitation and conscription registries which can be traced to the 18th century Abúj-Turňa county. The special emphasis is placed on a synthesis of knowledge that can be gained from these documents.

Canonical visitations. Protocols of canonical visitations. Conscriptions. Abov - Turňa County. Church. Parish.

Pod pojmom kanonické vizitácie sa rozumie proces zisťovania vybraných skutočností o farnostiach nachádzajúcich sa na určitom území. Výsledky tohto procesu boli zaznamenané vo forme protokolov, ktoré vďaka veľkému informačnému rozsahu predstavujú hodnotný prameň pre rôzne vedné disciplíny, a to napríklad pre cirkevné dejiny, regionálne dejiny, ako aj dejiny umenia, hospodárske dejiny, no nepochybne aj pre demografiu. Relevantnosť údajov v nich obsiahnutá je však diskutabilná. Na jednej strane prechádzajú jednotlivé údaje dvojitoú kontrolou, na druhej strane boli písané príslušníkmi cirkvi, ktorí mohli mať tendenciu niektoré údaje skresľovať.

Proces priebehu kanonických vizitácií, ako aj ich právny podklad, popisovala vo svojej štúdií Mária Kyselová.[1] Pred začatím samotnej vizitácie vydala cirkevné vrchnosť, v osobe arcibiskupa, biskupa alebo prepošta, inštrukcie tzv. „Puncta interrogatoria“, ktoré boli rozoslané najčastejšie dištriktuálnym dekanom, prostredníctvom nich všetkým farárom, ktorí na ne následne vypracovali odpovede, ktoré osobne, pri vizitácií danej fary, overili vizitátori. V niektorých prípadoch sa tieto „puncta“ neodosieli vopred, ale boli odovzdané farárom priamo pri vizitácii, kde boli vyplnené a zároveň aj overené. Na konci protokolu je možné nájsť aj tzv. „commissa“, v ktorých boli obsiahnuté niektoré príkazy a nariadenia vizitátora farárovi.[2]

Na výskum kanonických vizitácií ako archívneho prameňa budú v tejto štúdií využité kanonické vizitácie vykonané v 18. storočí v priestore Abovsko -turnianskej župy.[3] Touto problematikou sa doteraz nezaoberala žiadna samostatná štúdia. Ako prameň pre vznik práce *Dejiny Košického arcibiskupstva*[4] ich využil Peter Sedlák. Pri skúmaní dejín arcibiskupstva pracoval väčšinou s originálnym materiálom, z ktorého čerpal údaje o jednotlivých obciach. Okrem Abovsko-turnianskej župy ho zaujímali aj Šarišská a Zemplínska župa, ako aj iné oblasti patriace do dnešného Košického arcibiskupstva. Niektoré preklady relevantných dokumentov prevzal z prác iných autorov. Preklad konskripcie z roku 1746 prevzal z prekladu[5] Imricha Sedláka, ktorý je zachovaný v podobe rukopisu v Archíve Košického arcibiskupstva.

Kanonické vizitácie skúmali historici aj v iných oblastiach Slovenska. Na Spiši sa im okrem spomínanej štúdie Márie Kohútovej venoval aj Vladimír Olejník[6] a Agnesa Žižňáková v práci *Kanonické vizitácie* -

pramenný dokument vývoja ľudového školstva na Spiši v 18. a 19. Storočí.[7] Z inej stránky skúma vizitácie Vladimír Olejník v štúdií *K problematike prekladu latinských kanonických vizitácií*. [8] Témou kanonických vizitácií jednotlivých oblasti sa zaoberal aj Martin Hoferka, [9] ktorý skúmal hospodárske pomery Šaštínskeho archidiakonátu, či Mária Kohútová v štúdií *Vybavenie kostolov Šaštínskeho arcidiakonátu podľa vizitácií z roku 1626*. [10] Problematike kanonických vizitácií bola 9. novembra 2006 v Košiciach venovaná samostatná konferencia, z ktorej vyšiel aj zborník [11]. Nachádzajú sa v ňom príspevky 21 autorov zo Slovenska, ale aj zo zahraničia.

Protokoly kanonických vizitácií týkajúce sa Abovsko - turnianskej župy sú uložené Archíve Arcibiskupského úradu v Košiciach, vo fonde Košické biskupstvo. Konkrétne ide o protokoly troch kanonických vizitácií vykonaných v rokoch 1701 až 1704, [12] 1733 až 1734 [13] a 1769 až 1771 [14]. Okrem samotných protokolov kanonických vizitácií sú predmetom tejto štúdie aj konskripcie, ktoré vykazujú rovnaké znaky ako vizitačné protokoly. [15] Možno predpokladať podobný vznik, na základe čoho je ich možno považovať za určitú formu protokolov z vizitácie. Rozdiel medzi nimi spočíva v územnom rozsahu, ktorý bol v prípade konskripcí menší, [16] ako aj v kvantite a povahe zisťovaných informácií. Konkrétne boli skúmané konskripčné protokoly z rokov 1733 [17] a 1746. [18] V prípade konskripcie z roku 1746 boli informácie viac zamerané na hospodársku či finančnú stránku, údajov o klenódiu, či vybavení kostola alebo dokonca počte obyvateľov. Vizitácie kládli naopak dôraz aj na liturgické vybavenie kostola, služobníkov cirkvi, majetky a služobníkov iných cirkvi, no aj na samotné obyvateľstvo a jeho štruktúru.

Z diplomatického hľadiska je možno rozoznať dva základné druhy skúmaných protokolov. Niektoré zápisnice majú podobu samostatných dokumentov, spisov, iné protokoly majú podobu kníh, pričom nie sú tvorené zviazanými dokumentmi. Na základe toho je možné konštatovať existenciu viacerých exemplárov vizitačných protokolov, a to „originálov“, teda vizitátormi overenými odpoveďami farárov na „puncta interrogatoria“ a kníh protokolov, obsahujúcich prepísané „originály“. Spisovú formu majú protokoly pochádzajúce zo začiatku 18. storočia, teda do roku 1734 [19]. Konskripčná zápisnica z roku 1746 [20] a vizitačný protokol z rokov 1769 až 1771 [21] majú podobu kníh.

Spoločným jazykom spisov aj kníh protokolov je latinčina, využívajúca relatívne malý počet skratiek. Používané boli hlavne skrátenie značkou vlastného významu, [22] nadpísaním litery, [23] ale aj kontrakcia [24] či suspenzia. [25] Písmo protokolov je humanistická kurzíva. Boli využívané výlučne arabské číslice. Duktus písma sa menil podľa jednotlivých autorov, ktorých presný počet je ťažko určiť. Rozmery písomnosti tiež neboli jednotné, pohybovali sa pri protokoloch od 31,2 x 19,4 cm do 36 x 23,5 cm rovnako ani filigrány, ktoré sa v nich vyskytovali. Určenie proveniencie papiera nie je ľahké, je možné predpokladať zahraničnú provenienciu. Väčšina písomnosti má primárne, menej sekundárne číslovanie strán. [26] Na dokumentoch sa nenachádzajú stopy po linkovaní, na väčšine z nich sa nachádzajú reklamanty. Pri skúmaní jednotlivých vizitačných protokolov, konskripčných zápisníc a iných s nimi súvisiacich dokumentov vidíme, že čím je skúmaný materiál starší, tým poskytuje menšie množstvo informácií a o menšom počte obcí. Informačne aj územne najrozsiahlejším dokumentom, spomedzi skúmaných písomnosti, je jednoznačne vizitačný protokol z rokov 1769 až 1771. [27]

Puncta interrogatoria

„Puncta interrogatoria“ je označenie pre okruhy tém a jednotlivé otázky, ktoré boli vypracované pred konaním vizitácie či súpisu, jej nariadovateľom, čo dokazuje ich jednotný charakter v rámci jednej vizitácie. Pri ich vzniku autori brali ohľad aj na odlišnosti jednotlivých farností, čo dokazuje mierna zmena „punct“ v niektorých prípadoch. [28] Okrem ich primárneho významu, teda podkladu pre vznik vizitačných protokolov, majú aj sekundárny význam, ktorý však nebol pôvodným zámerom ich autorov, ale vyplynul z ich obsahu. Uľahčujú orientáciu a prácu s vizitačnými protokolmi a poskytujú prehľad o údajoch obsiahnutých v zápisniciach.

„Puncta interrogatoria“ predstavujú súbor otázok, či tém, ktoré majú byť zisťované v rámci jednotlivých kanonických vizitácií, ktoré sú zadelené na základe tematickej príbuznosti do viacerých skupín, nazývaných hlavy, označených jednotným, obsahovo výstižným nadpisom. Ich štruktúru preberajú aj samotné vizitačné protokoly, lebo odpovedajú na položené otázky v ich presnom poradí.

„Puncta“ môžu byť zachované vo viacerých formách. Buď predstavujú začiatok kníh vizitačných protokolov, [29] alebo tvoria súčasť textu, čo je v rámci skúmaných dokumentov bežnejšia forma. V takomto prípade je buď zápisnica vertikálne rozdelená na dve polovice, pričom text punct je zapísaný na ľavej strane a k nemu patriace odpovede sú zaznamenané na druhej strane [30], alebo text členia nadpisy zodpovedajúce hlavám punct, kedy je ich rekonštrukcia ťažšia a vyžaduje si komparáciu väčšieho

množstva protokolov.[31]

Obsah „punct“ je vytvorený tak, aby zisťoval čo najväčšie množstvo údajov o jednotlivých farnostiach, a poskytoval čo najkomplexnejší prehľad o stave farnosti. V prípade že sa nejaká otázka či celá hlava farnosti netýka, je buď vynechaná, prípadne je pri nej jednoducho poznamenané „nihil“. Absencia jednotlivých hláv, či otázok sťažuje v niektorých prípadoch rekonštrukciu pôvodného tvaru „punct interrogatoria“.

Konskripcia z roku 1746[32]

Spomedzi skúmaného materiálu sa „puncta“ nachádzajú len v konskripcií z roku 1746[33] a v knihe protokolov z rokov 1769 - 1771.[34]

„Puncta“, nachádzajúce sa na začiatku konskripcie, sú rozdelené celkovo do šiestich hláv, v rámci ktorých sa vyskytuje rozdielny počet otázok, či tém.

Prvá hlava sa týka miestneho kostola, cirkvi a obyvateľstva.[35] V rámci nej sa skúma, či je farnosť materskou alebo filiálkou, v prípade filiálky sa zisťuje pod akú farnosť patrí a aká je ich vzájomná vzdialenosť, prípadne možnosť jej začlenenia pod inú farnosť. Ak ide o materské farnosť zisťuje sa, či by nebolo vhodnejšie nejakú jej vzdialenejšiu časť začleniť pod inú materskú farnosť, a to z dôvodu zefektívnenia cirkevnej správy daného územia, ale aj rastu počtu veriacich navštevujúcich kostol. Ďalej sa zisťoval výskyt kostola, či inej sakrálnej stavby vo farnosti, jeho vysvätenie a patrón. Skúmaný bol aj farský majetok, dary a fundácie, ich pravidelnosť a výnosy. Nevynechal sa ani nadobudnutý majetok, dlhy, ale aj presne uloženie financií, teda či boli uschovávané vo farnosti na bezpečnom mieste, prípadne im túto službu za poplatok vykonávala iná osoba. Zisťovaní boli aj dlžníci, konkrétna veľkosť dlhu, časová dĺžka jeho existencie, veľkosť a pravidelnosť jeho splácania. Dôraz sa kládol aj na rozpočet, osobu zodpovednú za jeho vytváranie, evidenciu príjmov a výdavkov, ale aj zvelaďovanie majetku cirkvi v danej farnosti. Sledovalo sa aj nakladanie s fundáciami, ich prípadný predaj či prenájom, kupca či nájomca, no hlavne financie z toho plynúce. Okrem samotného vybavenia kostola (oltár, lavice, orgán, sakristia a podobne), sa zisťoval aj stav a opis klenódiu, či iných predmetov potrebných na vykonávanie cirkevných úkonov, ako napríklad krstiteľnice či spovedelnice. Skúmalo sa, či boli prenosné, či pevné a v akom stave boli zachované. Vynechané neboli ani zvony a cintorín, hlavne jeho veľkosť, umiestnenie a oplotenie. V prípade výskytu nejakých reholí či bratstiev alebo kláštorov v skúmanej farnosti sa kládol dôraz na ich zakladateľa a dodržiavanie kresťanských zásad, teda ich celkové pôsobenie v danej oblasti. Overované bolo aj usporiadanie verejných sprievodov, výskyt knižníc, či svetských vecí v priestore kostola a fary. Sledované tiež bolo patronátne právo na farnosť ako aj plnenie povinností z neho vyplývajúcich. Pozornosť bola venovaná aj farníkom, ich jazyku, vierovyznaniu, počtu dospelých a nedospelých veriacich, počtu konvertovaných a odpadlíkov. Záujem sa kládol aj na prístup farníkov k viere, zaobchádzanie so svätými vecami, návštevnosť kostola, starostlivosť o farnosť, dodržiavanie sviatkov. Okrem spomenutých vecí sa v rámci prvej hlavy venovala pozornosť aj príslušníkom iného vierovyznania, výskyt ich kazateľa, kostola, konkrétne jeho stavu a či predtým nepatrili rímskokatolíkom, ale aj koľko z majetkov rímskokatolíckej cirkvi v danej farnosti inoverci prevzali.[36]

Druhá hlava je venovaná farárovi a starostlivosti o duše (farníkov).[37] V rámci nej sa zisťuje existencia farára v obci, jeho meno, vek, dĺžka pôsobenia v danej farnosti, ale aj celkové pôsobenie v cirkvi, jeho vzdelanie, znalosť jazykov, jeho skúsenosti, život, správanie, zvyky a tiež vysviacka. Nevynecháva sa ani jeho rodina, a to hlavne jej veľkosť a povest'. Dôraz sa kladie aj na vzťah medzi kňazom a zemepánom, ale aj farníkmi. Sledované bolo aj dodržiavanie nariadení biskupa, diakona či vicearchidiakona, dodržiavanie sviatosti, prípadne ich zanedbávanie. Pozorované boli aj prípadné absencie niektorých dôležitých súčasti kostola, ako svätostánok, večného svetla, krstiteľnice, či svätenej vody, ak sa vo farnosti nevyskytujú, skúmané boli možnosti ich nadobudnutia. Tiež sa skúmalo uloženie hostií, ich pečenie, spovedanie, dodržiavanie sviatkov a kázanie. Pozornosť bola venovaná aj dodržiavaniu iných povinnosti farára, starostlivosť o chorých, ich návštevy, vedenie matrík pokrstených a mŕtvych. Okrem rímskokatolíckeho kňaza sa táto hlava zaoberá aj kazateľmi či farármi inej viery, a to ich menom, kompetenčnými spormi s rímskokatolíckym farárom, pravidlami, ktoré zachovávajú, ale aj výskyt ich kostola, inej sakrálnej stavby či artikulárneho miesta.[38]

Náplňou tretej hlavy je farnosť a jej výnosy.[39] Sledoval sa celkový stav fary, splácanie dlhov farnosti, dary a fundácie kňaza. Ďalej či neboli odobraté farnosť nejaké časti, násilím alebo omylom, tiež čas, spôsob a osobu, ktorá tak vykonala. Zisťovali sa aj pravidelné výnosy farára, ich charakter a množstvo, ale aj stanovené štolárne poplatky, či ich kňaz neprekračoval a ich konkrétna veľkosť. Okrem rímskokatolíckej fary bola zisťovaná prítomnosť príbytku kňaza či farára inej konfesie, jej stav, príjem zo

---

štolárnych poplatkov, dary, fundácie a ich veľkosť. Sledované bolo aj to, kto bol zodpovedný za opravy príbytkov kňazov a ich celkový stav, prípadné opravy.[40]

Štvrtá hlava sa zaoberala služobníkmi kostola a ich povinnosťami[41]. Medzi služobníkov kostola, či celej farnosti patrili učiteľ, kantor, organista, kostolník, zvonári a pomocníci. Zisťovaný bol ich vek, vzdelanie, príbytok a starostlivosť o neho, plat, povinnosti, konfesia, mravy a vzťah k farárovi. Okrem rímskokatolíckych služobníkov sa tieto informácie zisťovali aj o inoverných služobníkoch.[42]

Piata hlava bola venovaná novozaloženým farnostiam,[43] konkrétne pôsobením farára, v prípade jeho absencie možnosťou jeho pridelenia. Tiež sa zisťovalo, či by nebolo efektívnejšie priradiť farnosť k inej materskej farnosti v podobe filiálky. V rámci tejto hlavy sa zisťoval aj zemepán farnosti, no aj pôsobenie i príjem učiteľa a celková možnosť udržania tejto farnosti.[44]

Posledná hlava bol dodatok,[45] zaoberajúci sa pôsobením pôrodnej babice vo farnosti, jej mravov a dostatočnej znalosti vysluhovania krstu v prípade nevyhnutnej potreby.[46]

Kanonická vizitácia z rokov 1769 - 1771[47]

Presné znenie „punct interrogatoria“ sa v tejto knihe protokolov nenachádza. Vzhľadom na členenie textu vizitačných protokolov podľa jednotlivých hláv (je uvedený aj ich presný názov), možno približne rekonštruovať znenia „punct“. Poradie jednotlivých hláv je však ťažko určiť, lebo sa v prípade irelevantnosti určitej hlavy pre danú farnosť vynechávala a číslo vynechanej hlavy preberala nasledujúca relevantná hlava. Týmto dochádza k nesúladu hláv a ich čísel pri protokoloch jednotlivých farností. Zaujímavosťou je aj mierne odlišný názov jednotlivých hláv. V niektorých prípadoch je tradičné začiatkové slovo „quantum“ nahradené „quoad“, alebo má hlava s rovnakým obsahom mierne odlišné znenie názvu, čo spochybňuje jednotnosť „punct“ pre všetky skúmané obce.

Prvá hlava sa venovala kostolu, jeho budove, vybaveniu a výnosom.[48] V rámci nej bol opisovaný kostol, jeho stav, opravy, interiér kostola, klenódium, liturgické odevy, zvony a veže. Opis jednotlivých predmetov či odevov pozostával z konkrétneho počtu a materiálu, z ktorého boli zhotovené. Vynechané neboli ani dekoračné predmety ako sochy či obrazy.

Druhá hlava bola zameraná na bratstvá vo farnosti, ich majetok, pôsobenie, príjmy a dodržiavané zvyky.[49]

Tretia hlava skúmala kaplnky, verejné kríže, cintoríny a iné sakrálne stavby vybudované na území farnosti [50]. Zisťoval sa rok ich vzniku, ich stavitel' či patrón, stav, starostlivosť o nich a ich presné umiestnenie, ale aj interiér, či klenódium. Pod túto hlavu patrila aj nemocnica, kde sa zisťoval počet chorých, starostlivosť o nich a celkové hospodárenie.

Štvrtá hlava sa zameriavala na výskyt modlitební či cintorínov inovercov,[51] zisťovali ich stav, starostlivosť o ne a návštevnosť modlitební.

Piata hlava bola venovaná výlučne oltárom nachádzajúcim sa vo farnosti.[52]

Šiesta hlava skúmala výskyt farára a jeho služobníkov vo farnosti.[53] Dôraz sa kládol na meno, vek, vzdelanie, znalosť jazykov, príjem, mravy a príbytok (fara), pri ktorej sa zisťovala jej konkrétna poloha, stav, zariadenie, starostlivosť o ňu a k nej prináležiace majetky. Boli skúmané aj štolárne poplatky, ku ktorým patrili poplatok za krst, za tri ohlášky, za svadbu, za svadbu hosta, za uvedenie novomanželov, za pohreb želiarov a sluhov, za pohreb obyvateľov a hostí, za spev na obradoch, za kázeň na obradoch, za trúbenie na trúbke pri obradoch, za prípravu svätej omše a za prípravu pohrebu, ale aj za zvonenie. V rámci tejto hlavy sa skúmalo aj pečenie hostií a ich uloženie.

Siedma hlava sa venovala ostatným služobníkom cirkvi,[54] učiteľom, kantorom, organistom, zvonárom, pomocníkom a iným služobníkom cirkvi. Zisťovalo sa ich meno, pôsobenie, príjem a príbytok, aj národnosť a jazyk, ktorým hovorili, ale aj prípadný počet. Osmá hlava bola zameraná na sväté rady pôsobiace vo farnosti, pričom si všímajú ich zvyky, sviatky a sprievody.[55]

Deviata hlava zisťuje pôsobenie nekatolíckych kazateľov a učiteľov,[56] pričom sa zisťoval ich počet, konfesia, meno, znalosť jazykov, pôsobenie, príbytok, príjem a celkový majetok.

Desiata hlava sa venuje farníkom,[57] počtom nedospelých a dospelých rímskokatolíkov a inovercov,

pričom je každá kategória vyčíslená zvlášť. Okrem počtu sa zisťovalo aj národnostné a konfesijné zloženie farníkov, ako aj ich viera (dodržiavanie sviatkov a návštevnosti kostola).

Záver

Vzájomnou komparáciou skúmaného materiálu sa podarilo získať viacero poznatkov. V prvom rade je možné skonštatovať, že čím je protokol kanonickej vizitácie či konskripcie starší, tým je menej komplexnejší, skúma menší počet farností a obsahuje menej informácií o jednotlivých farnostiach. Z tohto hľadiska je najrozsiahlejšou a informačne najbohatšou kniha vizitačných protokolov pochádzajúca z rokov 1769 - 1771.[58] Zaoberá sa celkovo 34 materskými farnosťami[59] a 170 filiálkami, celkovo skúma teda až 204 farnosti. Podáva aj prehľadnú štruktúru cirkevnej správy územia Abovsko - turnianskej župy. Pri porovnávaní tejto štruktúry so štruktúrou načrtnutou v konskripcii z roku 1746[60] možno badať viaceré zmeny podmienené snahou o zefektívnenie správy daného územia. Pozorovateľné sú štyri hlavné druhy zmien, a to premena materskej farnosti na filiálku, povýšenie filiálky na materskú farnosť a premena dosiaľ nezačleneného obce na filiálku či materskú farnosť.[61]

Z hľadiska informačného potenciálu poskytuje kniha vizitačných protokolov pochádzajúca z rokov 1769 - 1771[62] najväčší počet informácií. Detailne je v nej popísaný interiér kostola,[63] jeho klenódium,[64] no aj konkrétna poloha majetkov kostola, farára či farnosti, pričom sú uvedené aj mená vlastníkov susedných pozemkov a osoby spravujúce jednotlivé časti cirkevného majetku. Podrobne je zaznamenaná aj výška štolárnych poplatkov určených rímskokatolíckymi ale aj inovernými farármi či kazateľmi, pričom často bola odlišná pre rôzne skupiny obyvateľstva.[65]

K zaujímavým výsledkom komparácie skúmaných dokumentov patrí aj zmena výskytu jednotlivých kostolov v materských farnostiach. Častým javom bolo zrútenie starého kostola, ktorý bol zachovaný v zlom stave a jeho následné nahradenie novým, často s prebráním patróna po predchádzajúcom kostole. Nezriedkavá bola aj stavba nových kostolov, či zrútenie starých bez stavby nových kostolov. Pri porovnávaní skúmaných protokolov s publikáciou Súpis pamiatok na Slovensku[66] boli zistené dve nezrovnalosti. Zatiaľ čo vizitačný protokol farnosti Kechnec pochádzajúci z roku 1771[67] označuje za rok stavby miestneho kostola rok 1748, spomínaná publikácia za rok stavby považuje rok 1740. Rovnaká nezrovnalosť je aj v prípade obce Trstené pri Hornáde, kde protokol vizitácie z roku 1771[68] označuje za rok stavby kostola rok 1454, Súpis pamiatok na Slovensku uvádza rok 1458.

Pri porovnávaní punct interrogatoria konskripcie pochádzajúcej z roku 1746[69] a vizitácie z rokov 1769 - 1771[70] sú badateľné viaceré spoločné znaky. V oboch prípadoch sa prvá hlava zaoberá statusom farnosti,[71] výskytom kostola, majetkami náležiacimi ku kostolu, darmi a fundáciami kostola, konkrétnym vybavením kostola a klenódium. V prípade konskripcie z roku 1746 patrí pod túto hlavu aj problematika farníkov, ktorá v prípade vizitácie z roku 1769 - 1771 tvorí poslednú, desiatu hlavu. Témy ostatných hláv sú však rozdielne, prípadne sa skúmajú v inom poradí. V prípade konskripcie sa druhá hlava zaoberá farárom, jeho povinnosťami a obydlím,[72] zatiaľ čo druhá hlava vizitácie skúma bratstvá a rehole nachádzajúce sa v konkrétnej farnosti.[73] Tretia hlava sa v prípade konskripcie zaoberá farou, jej výnosmi, štolárnymi poplatkami ale aj prítomnosťou a činnosťou inoverných kazateľov či kňazov,[74] vo vizitácii skúma tretia hlava kaplnky, verejné kríže, cintoríny, sakrálne stavby a nemocnice.[75] Štvrtá hlava sa v konskripcii zaoberá služobníkmi cirkvi,[76] vo vizitácii skúma modlitebne inovercov.[77] V konskripcii sa piata hlava venuje novozaloženým farnostiam, na rozdiel od toho skúma vizitácia oltáre vo farnosti.[78] Posledná, šiesta hlava konskripcie sa predstavuje dodatok, ktorý sa zaoberá výhradne výskytom pôrodnej babice vo farnosti[79]. Vizitácia na rozdiel od konskripcie má ešte päť ďalších hláv, ktorých témy sú skúmané v konskripcii v rámci iných hláv. Možno konštatovať, že konskripcia a vizitácia sa zaoberajú zisťovaním rovnakých údajov týkajúcich sa jednotlivých farností, no v rozdielne veľkom rozsahu a podrobnosti. Dvojnásobný počet hláv „punct interrogatoria“ vizitácie pochádzajúcej z rokov 1769 až 1771 potvrdzuje väčšiu detailnosť pri zisťovaní stavu jednotlivých farností, ako tomu bolo v prípade konskripcie z roku 1746.

Na základe poznatkov získaných výskumom a komparáciou skúmaného materiálu možno konštatovať výnimočnosť kanonických vizitácií ako archívneho prameňa. Vytvára dostatočnú informačnú základňu pre viaceré načrtnuté vedné disciplíny, ale aj nutnosť ďalšieho výskumu a práce so spomínaným materiálom.

Protocols of Canonical Visitations that Took Place in the Abov - Turňa County During the 18th Century

The objects of research presented in this paper are canonical visitations and conscriptions preserved from the 18th century Abúj-Turňa county. The piece offers a short overview of the existing literature on

the subject, but also a characteristic of archived documents stored in the archive of the Archbishopric in Kosice. Additionally, it contains a synthesis of three visitation protocols dated to the years 1701-1704, 1733-1734 and 1769-1771, as well as conscription registries dated 1733 and 1746. The paper doesn't omit a short diplomatic characteristic of the sources and a characteristic of their internal structure. Special focus is being placed on the *Puncta interrogatoria*, that is a system of points that were being examined during the visitation, that allows for an easier orientation in the text itself. By providing a complete list of all points of the conscription protocol dated 1749 and a visitation protocol from the years 1769-1771, the paper gives the reader a good idea about the type of information contained in such documents.

- [1] Kyselová, M.: *Kanonické vizitácie na Spiši*. I.: Slovenská archivistika, roč.18, 1983, č. 2, p. 110 -128.
- [2] Kyselová, M.: *Kanonické vizitácie ...*, p. 110 -113.
- [3] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.1, No 1-16. AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1.
- [4] Sedlák, P.: *Dejiny košického arcibiskupstva III. Kresťanstvo na území košického arcibiskupstva (od počiatkov do roku 1804)*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, 300 p.
- [5] Sedlák, I. : *Conscriptio ecclesiarum*. 1964.
- [6] Olejník, V.: Najstaršie kanonické vizitácie na Spiši. In: *Pohľady do minulosti*. Levoča : Slovenské národné múzeum - Spišské múzeum v Levoči, 2005, p. 9 - 30.
- [7] Žifčáková, A.: Kanonické vizitácie - pramenný dokument ľudového školstva na Spiši v 18. a 19. storočí. In: *Kniha '97'- '98'*. Martin : Matica Slovenská, 2000, p. 114 - 119.
- [8] Olejník, V.: Kanonické vizitácie Petra Pázmáňa v Spišskej kapitule : K problematike prekladu latinských kanonických vizitácií. In: *Vzťahy a súvislosti v odbornom preklade*, 2007, p. 66 - 74.
- [9] Hoferka, M.: Kanonické vizitácie ako prameň hospodárskych pomerov farností Šaštínskeho archidiakonátu v 17. storočí. In: *Záhorie*, 2008, roč.16, č. 3, p. 2 - 5.
- [10] Kohútová, M.: Vybavenie kostolov šaštínskeho arcidiakonátu podľa vizitácií z roku 1626 - 1634. In: *Monumentarum tutela. Ochrana pamiatok*. Bratislava : Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2005, p. 133 - 135.
- [11] *Kanonické vizitácie po Tridentskom koncile*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007, 230 p.
- [12] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.1, No 1 - 7.
- [13] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.1, No 8. 1 - 11.
- [14] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc. 2, No 1.
- [15] Komparáciou formy a obsahu protokolu konskripcie z roku 1746 (AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.1, No 16) a vizitačného protokolu z rokov 1769 -1771(AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1.) možno konštatovať, že oba materiály sa začínajú „punctami“, teda bodmi, ktoré sa skúmali priamo na mieste vizitátori, či vykonávateľmi konskripcie. Podrobná komparácia „punct“ bude uvedená nižšie v tejto štúdii.
- [16] Zatiaľ čo predmetom konskripcie z roku 1746 je opis stavu 131 farností a ich filiálok, pri vizitácií vykonanej v rokoch 1769 - 1771 je ich až 218.
- [17] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.1, No 3, 8.1 a 8.2.
- [18] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.1, No 16.
- [19] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.1, No 1 - 15.

- [20] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.1, No 16.
- [21] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1.
- [22] Napr. hora (horam), cubulor³ (cubulorum) alebo pcessio (processio).
- [23] Napr. 1ma (prima), 2da (secunda) a iné číslovky.
- [24] Využívala sa miešaná kontrakcia, ako napr. eppo (eppiscopo), fnos (floreos), ale aj čistá ako napríklad dno (domino).
- [25] Napr. fl. (floreos), cur (currus), eccl (ecclesia) alebo cub (cubulus).
- [26] Ako napríklad v dokumente „Vizitácia šľachtickej župy vykonaná v Abovskoturnianskej župe v roku 1701“; (AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.1, No 2).
- [27] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1.
- [28] Ako napríklad v prípade „punct“ týkajúcich sa materskej farnosti Košice, kde bola zisťovaná aj prítomnosť bratstiev, rádov či nemocnice, čo sa v prípade iných, menších farností neoverovalo.
- [29] Ako v prípade konskripcie z roku 1746. (AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.1, No 16.)
- [30] Tento prípad sa v skúmaných dokumentoch nevyskytuje. Je to však bežné pre protokoly iných žúp, ako napríklad Zemplín a Šariš (pozri : AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Vol 4. Fasc.1, No 1; AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Vol 8. Fasc. 1 - 7).
- [31] Ako napríklad v knihe vizitačných protokolov z rokov 1769 -1771. (AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1.)
- [32] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.1, No 16.
- [33] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.1, No 16.
- [34] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1.
- [35] „Quantum ad ecclesiam et Populum.
- [36] Táto prvá hlava mala dokopy až 22 otázok, čím je teda najpočetnejšou hlavou v rámci skúmaných „punct interrogatoria“.
- [37] „Quantum ad Parochum et Administrationem curae animarum.“
- [38] Túto hlavu tvorí spolu 14 otázok.
- [39] „Quantum ad parochiam et Proventus Parochii“
- [40] Tretia hlava sa skladá s dvanástich otázok.
- [41] „Quantum ad Servos Ecclesia et eorum Proventus“
- [42] Hlava je tvorená ôsmimi otázkami.
- [43] „Quantum ad Parochiam Neoerigendas“
- [44] Celkovo hlavu tvorilo len päť otázok.
- [45] Nesie názov „Pro Coronidae“
- [46] Nie je tvorený žiadnymi samostatne číslovanými otázkami.
- [47] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1.

[48] Jej názov bol najčastejšie v znení: „Quantum ad Ecclesiam, ejus fabricam, Supellectem ac Proventum“.

[49] Názov mal najčastejšie podobu: „Quantum ad confraternitas Ecclesiae Parochialis“.

[50] Napríklad v prípade protokolu z vizitácie farnosti Košice mal názov podobu : „ Quantum ad Capellas, Montem Calvaria, xenodochia coemeteria, statuas, item et cruces publicas“.

[51] Názov má najčastejšie podobu: „Quantum ad Oratoria et Coemeteria Heterodoxorum.“

[52] Táto hlava sa vyskytovala len v prípade farnosti Košice a mala znenie: „ Quantum ad Altarias“.

[53] Názov hlavy mal najčastejšie znenie: „Quantum ad Parochum, ejus obligationes, habitationem, ac proventum“.

[54] Jej názov sa najfrekvencovanejšie vyskytoval v podobe: „Quantum ad Reliquos Servos Ecclesiae“.

[55] Hlava sa nachádzala len v zázpisnici z košickej farnosti, jej znenie bolo: „Quantum ad Relligiosos Ordines“.

[56] Hlava mala najčastejšie znenie: „ Quantum ad Ministros Aatholicorum, eorumquae Ludi Rectores“.

[57] Najčastejšie znenie hlavy malo podobu : „Quantum ad Parochianos“.

[58] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1.

[59] Konskripcia, pochádzajúca z roku 1746 ich skúma len 7.

[60] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.1, No 16.

[61] Viac pozri diplomovú prácu Fabová, B.: Vybrané protokoly kanonických vizitácií vykonaných v Abovsko - turnianskej župe v 18. storočí (obsahový rozbor). 2010, 208 p.

[62] AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1.

[63] „*Habet altaria 4. Majus consceratum, ex reliquis tribus unum duntaxat portatile integri, ac imiolato instructum. In ara maiori datur tabernaculum commorum in quo sanctissimus post quaturdecim dies renovari solitum decenter conservatur sub clausura lampade ante illus indesinenter ardente, viaticum ad infirmos deferebatur in presens privatim. Inecclesia hac datur particula de ligno sanctae crucis per ancecessorem nostrum suae memorie comitem condam Franciscum Barkóczy de Szála, recognita, et publicae venerationi exponi admissa, stat in ara maiore in monstantiola cuprae inaurata; Fons baptismalis servatur in vase cupro lapidae pedi insiscente clausus, cum sacri olei, et chrismatis liquoribus, oleum vero infirmarum conservatur in distincta pixide, in armario sacristie clausum; Haec adnexa est sanctuario versius septemtrionem murata fornita, sat ampla, lucida, aliquantum humida, in qua habetus armarium localis pro conservatione sacre suppellectilis, et paramantorum ad aptatis distinctum; Item una cista pro asservandis rebus minutioribus dantur praeterae in Ecclesia hac vathedra concionatoria, seamna sufficientia vexilla 7, cruces 2, maiores et statua BVM (beatissimae virginis Mariae) fixa. Imagines parietibus affixae maiores 5 et non nulae minores, confessionalia 3, chorus lapideus ex utraquae parte ecclesiae ad medium navis protensus, in quo stat organum mutaionum 17. Fronti ecclesiae ad haeret turris casta, murata, cum horologio per communitatem loci curato, et conservari solito, pendent in turri hac campane quatuor, maxima 21 centenarii, et 60 librorum, secunda 5 centenariorum teria 150 librarum. Quarta agonizantium librarum circiter 80 ex his secunda est benedicta in honore BMV.“ (Vizitačný protokol farnosti Medzev, AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1, str. 57 - 58.)*

[64] „*Sacra supellex et sacra paramenta Ecclesiae Regeta-Ruzkensis sunt sequentia : habet calices duos, unius cuprum patenula est argentea, alter una cum patenula cuprum totaliter, uterquae inauratus; Monstranciam unam auream, pasificale unum aureum, candelaborum ligneorum paria duo, stroncium unum, vitreorum par 1. Thuribulum areum unum sine navicula, pixidem unam argenteam pro viatico, pro sacris liquoribus unam lamineam, urceolos vitreos quinque tintinabula tria ex are.“ (Vizitačný protokol farnosti Ruskov, AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1, p. 258.)*

[65] „*Acipit titulo stolae seundum ordinationem nostram anno 1763, etiam a Baptismate Xferos 12 a tribus denuntiationibus Xferos 9 a coputatione servitis condionis hominum et inquillinorum R 1 ab hospitem, et*

filiorum familias R 2, et xferos 30 s coputatione vero hospitem suburbanorum R 1 Xferos 8 ab introductione neosponsae Xferos 12, a sepultura inquillionorum et servitis conditionis hominum Xferos 30 a civium vero hospitem, et mediae conditionis suburbanorum R 1 a missa cantata R 1 atecta Xf 30 ab impositione ad tumtam R 1, ab adstantiis R 1 ab adstantiis sacri cantate R 1, ab adstantiis sepulturae R 1 .“ (Vizitačný protokol farnosti Košice , AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1, p. 222)

[66]Súpis pamiatok na Slovensku. Zv.III, Bratislava : Obzor, 1967, p. 368.

[67]AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1, p. 196.

[68]AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1, p. 155.

[69]AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.1, No 16.

[70]AACass. Košické biskupstvo, Districtualia. Fasc.2, No 1.

[71]Teda či je materskou farnosťou alebo filiálkou.

[72]Čo vo vizitácií skúma až šiesta hlava.

[73]Táto téma patrí v konskripcií pod prvú hlavu.

[74]Čo je v prípade vizitácií témou šiestej hlavy.

[75]Konskripcia túto problematiku skúma v rámci prvej hlavy.

[76]Vo vizitácii je táto téma rozdelená do šiestej a siedmej hlavy.

[77]Táto téma je v konskripcií skúmaná v rámci prvej hlavy.

[78]Obe tieto hlavy predstavujú rozdielny prvok skúmaných prameňov, pretože sa téma novozaložených farnosti vo vizitácii nerozoberá, a naopak tému oltárov osobitne konskripsia neskúma, venuje sa jej len okrajovo v rámci prvej hlavy.

[79]Čomu sa vo vizitácii samostatne nevenuje žiadna hlava, problematika bola začlenená pod siedmu hlavu.